
Římskokatolická církev v české zahraniční politice

Petr Kratochvíl

Úvod

V posledních desetiletích se v celosvětovém měřítku hovoří o vzrůstajícím významu náboženství jako politického fenoménu (srv. např. Fox, 2001; Haynes, 2005). Teze o lineární sekularizace světa, která je nutným doprovodným jevem hospodářské a společenské modernizace, se jeví stále výrazněji jako pouhý odraz přílišného kulturního sebevědomí Západu, který nemá univerzální platnost dokonce ani na Západě samém. Náboženská hnutí se stále častěji zabývají politikou – americkými evangelikály ovlivňujícími Bushovu domácí i zahraniční politiku počínaje a indickým hinduistickým nacionalismem konče. Přesto se ale studium mezinárodních vztahů a zahraniční politiky otázce náboženství vyhýbalo, anebo se je alespoň snažilo zredukovat a převést na existující politické koncepty, jako jsou sociální hnutí nebo mezinárodní instituce.¹

Teprve po teroristických útocích z 11. 9. 2001 se studium náboženství stává obvyklým tématem zahraničněpolitických analýz. Přesto však náboženství zůstává i nadále fenoménem, který (mezinárodní) politická teorie dokáže uchopit jenom s obtížemi. Historická příbuznost moderní sociální vědy s jistou formou osvícenského myšlení svádí k tomu, aby bylo náboženství stále nahlíženo jako iracionální, zastaralé a neschopné reflexe. Proto také bývá analýza náboženství takřka výhradně spojována s negativními tématy, jako jsou terorismus, fundamentalismus, zhroucené státy (*failed states*),

snaha o zavádění náboženských předpisů do domácího zákonodárství či do mezinárodního prostředí atd.

Neexistuje přitom žádná analýza, která by zkoumala, jakým způsobem se specificky náboženští aktéři podílejí na formulaci zahraniční politiky liberálně demokratických států, tj. na utváření jejich národního zájmu. To je o to paradoxnější, že náboženské obyvatelstvo obvykle tvoří většinu občanů v naprosté většině těchto zemí. I tam, kde je míra sekularizace největší, jako např. v České republice, se značné procento obyvatelstva hlásí k organizovaným církvím (v případě ČR jde o zhruba tři z deseti občanů). Současně se objevují práce z oblasti politické filozofie, které se snaží rostoucí význam náboženství v politice reflektovat a organickým způsobem spojit přetrvávající oddělení státu a náboženství s politickou emancipací náboženských hnutí (viz např. Habermas, 2006; Ratzinger–Habermas, 2007; pro tutéž otázku a její důsledky pro mezinárodní vztahy viz Cooke, 2007, či Barbato–Kratochvíl, 2009). Cílem této studie je proto tyto teoretické úvahy převést do oblasti empirického zkoumání a zjistit, do jaké míry jsou náboženské organizace (konkrétně římskokatolická církev) zapojeny do formulace národního zájmu.

Dalším faktorem, který posiluje potřebu analýzy vztahu státu a církví specificky v České republice, je zanedbávání této problematiky i ve srovnání s jinými evropskými, podobně sekularizovanými státy. Existují sice výzkumy religionistické, ty se ale vztahu politiky a náboženství věnují spíše nahodile.² Jinak zdařilé publikace, které se zabývají politickými aspekty náboženství nebo vztahem církve a politiky, jsou zase buď čistě historického rázu a pomíjejí současný kontext, anebo jsou teoretické a empirická analýza situace v ČR v nich není zohledněna.³

K této problematice lze přistupovat ze dvou pohledů, z nichž oba tato studie využívá. Jednak je možné zkoumat, do jaké míry většinová společnost zapojení církve⁴ do formulace zahraničněpolitických priorit považuje za vhodné a žádoucí. Při hledání odpovědi na tuto otázku je možno zkoumat, zda je zapojení církve vnímáno českou společností jako relevantní a zda o této otázce panuje konsenzus, či zda je takový vztah k církvím přijímán jako adekvátní i zahraničními partnery ČR. Druhou možností je přistupovat k této problematice z hlediska církve a zjišťovat, jaké kroky volí její představitelé či náboženští občané, kteří jsou jejími členy, když chtějí sami k formulaci určité politiky přispět. První možnost tedy zkoumá otázku relevance náboženství pro český národní zájem, druhá pak pokusy církve o její reálné zapojení do

formulace tohoto zájmu. V prvním případě lze vycházet ze základní sady kritérií pro určování národního zájmu, která zahrnuje relevanci, konsenzus a vnější přijatelnost, v druhém případě je nutná jejich určitá modifikace (Kratochvíl, 2009).

Struktura této kapitoly bude následující: Nejprve objasníme základní metodologické nástroje, jež budeme při své analýze používat. Protože se liší používané instrumentarium v jednotlivých pododdílech, nebudeme se věnovat pouze metodologii kapitoly obecně, ale představíme použité metody právě v kontextu jednotlivých výzkumných podotázek. Poté bude následovat operacionalizace obligatorních kritérií národního zájmu, přičemž největší pozornost bude věnována kritériu relevance a konsenzu. Části věnované těmto kritériím budou doplněny dvěma tabulkami, které stručně shrnou naši analýzu. Zatímco druhá část bude zkoumat základní otázku, zda je zapojení církve do formulace zahraniční politiky České republiky vnímáno jako národní zájem, třetí část se zaměří na otázku opačnou, tj. jakým způsobem naopak církev samotná o toto zapojení usiluje. Představíme zde tři základní strategie (sekularizace, ghetoizace a internacionalizace), jejichž prostřednictvím se církev snaží tohoto cíle dosáhnout. Rozbor třetí z těchto strategií zároveň doplní předchozí, poměrně krátkou analýzu vnější přijatelnosti politiky pro EU. V závěru získané výsledky shrneme.

Metodologie

Tato kapitola kombinuje dva základní metodologické nástroje, kterými jsou obsahová a diskurzivní analýza (obsahová analýza především Krippendorff, 2004, a Neuendorf, 2005; diskurzivní analýza Milliken, 1999). Každý oddíl práce tyto metody kombinuje specifickým způsobem, jenž odpovídá charakteru podotázky, kterou si daný oddíl klade. Podle charakteru zkoumané otázky jsme se také zaměřili vždy na analýzu určité části veřejné sféry, a sice část formální, neformální, anebo kombinaci obou. Formální veřejná sféra je ta část veřejného prostoru, kde se odehrávají formální interakce mezi politickými představiteli státu (např. parlamentní debaty nebo oficiální politické dokumenty jako třeba programové prohlášení vlády). Do formální veřejné sféry spadají také výroky soudů nebo rozhodnutí orgánů státní správy či samosprávy. Neformální veřejnou sférou je ta, do níž mohou vstupovat všichni

občané státu a zapojovat se do politických diskusí, např. prostřednictvím tištěných médií, internetu či televizního vysílání. I neformální veřejná sféra se ovšem liší od sféry soukromé. Neformální veřejná sféra klade menší nároky na užití racionální argumentace než její formální část, kde je naopak třeba striktně odlišovat racionální sekulární argumentaci a argumentaci podloženou náboženskými principy (např. Habermas, 2006, či velmi podobně Rawls, 1997a, 1997b).

První část, která zkoumá relevanci církvi v české zahraniční politice, používá obsahovou analýzu a snaží se zjistit, do jaké míry jsou či nejsou církve přítomny v politickém diskurzu o základních prioritách české (zahraniční) politiky. Zkoumá přitom zejména čtyři klíčové dokumenty z posledních let, které stanovují základní orientaci české zahraniční politiky (jejich seznam viz níže). Cílem je stanovit odpovědi na tři základní otázky – přítomnosti, role a aktérství církvi v české zahraniční politice. Konkrétně jde o to zjistit 1) do jaké míry tyto dokumenty reflektují přítomnost církvi a náboženství v domácí a zahraniční politice; 2) jakou roli přisuzují české církvi při spoluformování české zahraniční politiky; 3) zda je církev vnímána jako samostatný politický aktér, anebo spíše jenom objekt, na nějž se vybrané politické aktivity zaměřují.

Druhá část se zabývá mediálním diskurzem o roli církvi v české politice a využívá přitom instrumentální diskurzivní analýzy. Pokrývá čtyři nejvlivnější deníky (*MF Dnes*, *Právo*, *Lidové noviny* a *Hospodářské noviny*), vybrané týdeníky (např. *Respekt*, *Týden*) a pořady České televize; z časového hlediska jde o poslední dva roky (2008–2009).⁵ Zaměřuje se opět na tři klíčové otázky, jejichž cílem je určit 1) klíčová témata, která se v souvislosti s církvi v mediálním diskurzu objevují; 2) klíčové aktéry, kteří se na politické scéně k církvi a její roli v politice vyjadřují; 3) míru aktérství samotné církve (tj. zda je spíše objektem politických jednání, nebo jejich subjektem).

Protože se ukáže, že církev není vnímána jako relevantní aktér, ale že naopak existuje široký konsenzus o její irelevanci, zaměří se třetí část na diskurz v římskokatolické církvi o této otázce. Budeme se přitom zabývat způsoby, jak církev překonává své vyloučení z formulace (zahraniční) politiky. Diskurzivní analýza se v tomto případě zaměří jednak na diskurz představitelů církvi a jednak na promluvy nábožensky orientovaných politiků a na tomto základě se pokusí identifikovat tři základní strategie, pomocí nichž čelí politické exkluzi církve – ghetoizace, sekularizace a internacionalizace. Třetí

z těchto strategií propojí výše nastíněnou debatu o prvních dvou kritériích národního zájmu (relevance a konsenzus) s kritériem třetím (vnější přijatelnost). Jelikož je množství materiálu v případě církevního diskurzu o zahraniční politice výrazně nižší než v případě společenského diskurzu o církvi, pokrývá naše analýza delší časové období (2002–2009).

Při analýze církevních strategií vedoucích k zapojení do formulace národního zájmu budeme zkoumat formální i neformální veřejnou sféru. Zaměříme se přitom pouze na jednu zahraničněpolitickou oblast, a sice evropskou integraci, a to jak v době před vstupem ČR do EU, tak i poté (období 2002–2009). Ve formální veřejné sféře prozkoumáme projevy křesťanských poslanců Parlamentu ČR. Protože je metodologicky mimořádně obtížné zjistit, který poslanec je křesťanem a který nikoli (nemluví o konkrétní denominaci), budeme analyzovat projevy představitelů KDU-ČSL, která se ke katolicismu hlásí a mezi jejímiž poslanci je bezesporu nejvyšší procento katolíků ze všech parlamentních stran.

V neformální veřejné sféře jsme zvolili texty ze tří nejvlivnějších zdrojů, které formulují pohled katolické církve a jejího členstva na zahraničněpolitické otázky – 1) prohlášení biskupů (nejčastěji se jedná o celou biskupskou konferenci); 2) výroky dalších prominentních katolíků (jak laiků, tak kněží) v tištěných médiích; 3) rozhlasová a televizní vystoupení biskupů či dalších katolíků. Většina nalezených textů pokrývala období kolem vstupu ČR do EU. Rozdělení na formální a neformální veřejnou sféru znázorňuje tabulka 1. V této části také využijeme některých prvků komparativní případové studie, protože pro ilustraci budeme na několika místech srovnávat církevní diskurz v České republice a na Slovensku.

Tabulka č. 1: Rozdělení analyzovaných textů

	Formální veřejná sféra	Neformální veřejná sféra
Česká republika	18	32
Slovensko	27	23

Z hlediska metateoretického ukotvení práce je možno ji považovat za umírněně konstruktivistickou. V ontologickém smyslu kapitola staví na přesvědčení sociálního konstruktivismu, že realita je sociálně konstruována – prostřednictvím společenského diskurzu, ale také sociálním jednáním.

Diskurz a zprostředkovaně i sociální praktiky pak mohou vytvořit relativně stabilní struktury společenských významů, které sice nemají charakter příčin, jež by deterministicky určovaly budoucí vývoj, ale spíše negativně vymezují, jaké budoucí kroky těmto strukturám odporují. Na epistemologické rovině práce vychází z názoru, že sociální realitu lze poznávat právě prostřednictvím analýzy diskurzu i sociálních praktik a že tímto způsobem lze kriticky hodnotit jak společenské vazby mezi jednotlivými aktéry, tak i vnitřní rozpory mezi jejich rétorikou a praxí.

Operacionalizace kritérií národního zájmu

Relevance

Přestože by se na první pohled mohlo zdát, že téma vztahu náboženství a politiky se alespoň v minimální míře musí odrazit v základních dokumentech české zahraniční politiky, není tomu tak. Velká většina koncepčních dokumentů se vztahu církvi a politiky vůbec nevěnuje. Pokud už jsou náboženství nebo církev zmíněny, pak je to téměř vždy pouze ve dvou souvislostech: Buď je náboženství vnímáno jako vnější problém (např. náboženská diskriminace v určitých zemích nebo islamistický terorismus), anebo – pokud je zmíněna existence církvi a náboženských společností v ČR – je jejich funkce omezena na nepolitickou oblast: privátní prostor, duchovní rozvoj společnosti a podporu mravnosti.

Žádná zmínka náboženství ani církvím např. není věnována v poslední *Koncepci zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006* (Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2003).⁶ Velmi obsáhlá *Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2008* (Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2009; 440 stran textu) je také symptomatickou ukázkou absence české církve jako spolutvůrce české zahraniční politiky. Církev je zde zmíněna pouze jako aktér v jiných zemích (Kuba, Haiti a Nikaragua), ovšem bez souvislosti s českou církví; podobně náboženství si zasloužilo jenom tři okrajové zmínky (jako např. přijetí rezoluce o právech dítěte a proti náboženské diskriminaci při zasedání Valného shromáždění OSN). Dokonce i oddíl věnovaný vztahům mezi Českou republikou a Vatikánem nebere českou církev v potaz a pouze jednou je zmíněn kardinál Vlk (a to ještě v souvislosti s aktivitami předsedy

senátního Výboru pro evropské záležitosti Sefziga) (Tamtéž: 235). Absence zmínek o církvi kontrastuje nejen s častými odkazy na českou státní správu (zejména jednotlivá ministerstva), ale též nevládní organizace (jako např. Člověk v tísni, ADRA apod.).

Tabulka č. 2: Role římskokatolické církve v české politice podle oficiálních dokumentů (2002–2009)

dokument	přítomnost církvi v domácí politice	přítomnost náboženství v zahraniční politice	role české církve v zahraniční politice	církev jako aktér
Koncepce zahraniční politiky ČR (2003–2006)	ne	ne	ne	ne
Programové prohlášení vlády (2007)	majetkové otázky a morální hodnoty	smlouva s Vatikánem	smlouva s Vatikánem	ne
Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2008	ne	Kuba, Haiti, Nikaragua, rezoluce OSN	smlouva s Vatikánem	ne
Programové prohlášení vlády (2009)	dialog v oblasti sociálních reforem	ne	ne	výjimečně

Dalším příkladem, který potvrzuje názor, že role církvi se v očích vlády ČR omezuje pouze na a) duchovní otázky, b) majetkovou problematiku a v omezené míře též c) vztahy se Svatým stolcem, je jediná zmínka o církvech z programového prohlášení předchozí vlády. Připomeňme, že se jednalo o prohlášení, na jehož tvorbě se podílela i KDU-ČSL. Vláda zde konstatuje, že „podpoří církev a náboženské společnosti při plnění jejich nezastupitelné úlohy v posilování morálních a duchovních hodnot v životě české společnosti. Vláda bude usilovat o dořešení vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi, včetně mezinárodní smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem. Zahájí přípravu novely zákona o církvích a náboženských společnostech, které považuje za nezastupitelnou a obohacující součást společnosti“ (Vláda ČR, 2007a). Jedinou výjimkou z tohoto všeobecného trendu

je krátká zmínka o církvích v programovém prohlášení současné vlády, kde se konstatuje, že vláda je „připravena spolupracovat nejen s politickými stranami v Poslanecké sněmovně, ale i s odbory a zaměstnavateli, profesními a zájmovými sdruženími, a vést dialog s relevantními občanskými sdruženími, církvemi a náboženskými společnostmi“ (Vláda ČR, 2009). Jedná se o jediný případ, kde nejsou církve a náboženské společnosti vnímány pouze jako objekty vládní politiky, ale jako subjekty, které mohou politiku určitým způsobem ovlivnit. I zde však vláda hovoří pouze o problematice sociální stability, a neklade tak souvislost mezi aktivitu církve a zahraniční politiku státu. Diskusi o roli církve při tvorbě národního zájmu lze uzavřít tím, že existuje shoda mezi všemi analyzovanými dokumenty, že církve nejsou při formulaci národního zájmu vnímány jako relevantní.

Konsenzus

Byl-li zájem o církve v oficiálních dokumentech víceméně rovnoměrně rozdělen mezi otázky majetkové a problematiku duchovních hodnot, pak v mediálním diskurzu zcela jednoznačně převažuje diskuse o navrácení církevního majetku či o finančních aspektech odluky církve a státu. Například z 61 analyzovaných textů, které byly o církvích uveřejněny v klíčových médiích v roce 2008, se pouhé tři nezabývaly majetkovými otázkami jako hlavním tématem. Situace v roce 2009 bylo mírně odlišná, a to zejména v souvislosti s návštěvou papeže Benedikta XVI. v ČR, ale i tomuto roku dominovala problematika navrácení církevního majetku, sporu o svatovítskou katedrálu či odluky církve a státu (OVM, 2008a). Zajímavé přitom je, že se téměř v žádném z textů neobjevují názory církve na politiku, natožpak na politiku zahraniční (jediné dvě relevantní výjimky byly OVM, 2008c, a *Právo*, 2009a).⁷ Z hlediska aktérů, kteří se v mediálním diskurzu objevují, není situace pro církve o mnoho příznivější. I v situacích, kdy je církev hlavním objektem debat, je její zapojení coby aktivního účastníka těchto debat spíše výjimečné. Obvykle tak zájmy církve hájí představitelé KDU-ČSL (mezi mediálně nejviditelnější v této oblasti patří Cyril Svoboda, Václav Jehlička a Michaela Šojdrová), zatímco představitelé dalších stran se k jejich požadavkům staví neutrálně (Vítězslav Jandák) nebo dokonce odmítavě (v otázce odluky církve a státu se nejvíce profilovali Vlastimil Tlustý a Miroslava Němcová) (*Mladá fronta DNES*, 2008, nebo *Právo*, 2009b). Zastupování církve politickou stra-

nou ve většině sporných otázek, které se církve dotýkají, má dva důsledky: Na jedné straně může být církvi vnímáno pozitivně, že skrze KDU-ČSL její hlas zaznívá v parlamentu i ve vládě; na straně druhé se ovšem díky tomuto mechanismu přímé zmínky o církvi redukuje pouze na ty, které jsme zmínili výše (duchovní a morální hodnoty a majetkové otázky). Přestože církve často zaujímá pozice i k celé řadě citlivých zahraničněpolitických otázek (debata o rozšiřování EU počínaje a válkou v Iráku konče),⁸ tyto její názory představitelé KDU-ČSL jako církevní názory nereprodukuje, ale představují místo nich názory vlastní. Důsledkem tedy je, že ve veřejném diskurzu se (zahraničně)politická vyjádření církve ztrácejí a že církve je stereotypně spojována pouze s nepolitickou či na církve samu zaměřenou problematikou. Tím, že církve své názory prezentuje převážně zprostředkovaně, navíc posiluje dojem, že je pouze objektem stranické politiky, a nikoli plnoprávným politickým aktérem, který by se měl vyslovovat k aktuálním politickým otázkám.

Tabulka č. 3:
Český mediální diskurz o roli církví v politice (2008–2009)

základní témata	klíčoví účastníci politického diskurzu	církve jako aktér
majetkové nároky církve	KDU-ČSL vs. ČSSD, KSČM	ano
odluka církve a státu	KDU-ČSL vs. část ODS, ČSSD, KSČM	výjimečně
smlouva s Vatikánem	KDU-ČSL vs. prezident Klaus, část ODS, ČSSD, KSČM	výjimečně

Pokud propojíme téměř absolutní absenci zmínek o církvi v českých oficiálních dokumentech s analýzou českého mediálního diskurzu, zjistíme, že existuje *konsenzus* ve smyslu *irrelevance* církve jako aktéra, který by mohl přispět k tvorbě českého národního zájmu. Protože je tedy přínos církve k tvorbě národního zájmu zanedbatelný, je irrelevantní též otázka, zda je pozice církve k zahraničněpolitickým otázkám přijatelná pro vnější partnery EU. Lze proto

rovnou konstatovat, že zapojení církve do formulace zahraniční politiky není v ČR vnímáno jako národní zájem. Vnější přijatelnosti se budeme ale přesto věnovat ještě v souvislosti se strategií internacionalizace, kterou církev používá v situacích, kdy zviditelňuje v českém veřejném diskurzu své vlastní vazby na Evropskou unii a posiluje tak svou pozici.

Pokusy o zapojení církve do formulace národního zájmu⁹

Analýza zapojení církve a jednotlivých politicky činných katolíků do politického diskurzu ve formální a neformální veřejné sféře ukazuje, že existují tři základní strategie, které církev s větší či menší efektivitou používá při prosazování svých názorů jako příspěvku k formulaci národního zájmu. První z těchto strategií je *sekularizace* náboženské argumentace. Jinak řečeno, přestože niterná motivace katolíků směřuje k podpoře evropské integrace, může vycházet z respektu k autoritě církve (tj. k podpoře, kterou evropské integraci vyslovuje papež i čeští biskupové) nebo může být dokonce motivována transcendentním odkazem, ve formální veřejné sféře argumentují křesťanští poslanci vždy v souladu s veřejnou racionalitou, tj. převádějí svou argumentaci do sekulární formy.

Křesťanští poslanci se při své argumentaci ve prospěch EU striktně vyhýbají všem odkazům na „křesťanský charakter“ EU. Místo toho často definují Evropskou unii jako „demokratické společenství“ (Digitální knihovna PČR, 2003a) a jako její základní přínos zdůrazňují „dlouhotrvající mír, stabilitu a prosperitu“ (Digitální knihovna PČR, 2002). Zajímavé přitom je, že na rozdíl od poslanců ostatních stran jsou členové KDU-ČSL méně náchylní k důrazu na materiální přínosy členství, ale kladou důraz spíše na posílení demokracie a vlády zákona v ČR. Tento rozdíl znovu naznačuje, že sekulární argumentace křesťanských poslanců je s největší pravděpodobností překladem křesťanských hodnot do sekulárního jazyka. Křesťanství přitom při argumentaci křesťanskodemokratických poslanců není téměř nikdy explicitně přítomno.

Dokonce i při debatě o Bohu v evropské ústavní smlouvě, která tvoří vedle problematiky rozšiřování EU druhou významnou skupinu analyzovaných dokumentů, čeští křesťanskodemokratičtí politici argumentovali sekulárně.

Například konzervativní poslanec Jiří Karas tvrdil, že zmínka o Bohu by v ústavní smlouvě měla být přítomna, ale nikoli proto, že si to církev přeje, ale protože „křesťané jsou nedílnou součástí moderní demokratické společnosti, na jejímž vzniku mají svůj velký podíl. Bylo to právě křesťanství, které změnilo barbarskou tvář našeho kontinentu, osvobodilo otroky, pěstovalo kulturu a vědu, organizovalo státní systémy, zakládalo péči o nemocné a sociálně potřebné“ (Digitální knihovna PČR, 2003b).

Bylo by možno namítnout, že podobným způsobem svoje náboženské přesvědčení pravděpodobně překládají do sekulárního jazyka i politici z ostatních evropských zemí. Ovšem není tomu tak vždy: Například v parlamentní debatě o zmínce o Bohu v evropské ústavní smlouvě na Slovensku argumentovali jak obhájci ústavy, tak i její protivníci přímými odkazy na křesťanské hodnoty (Vystoupení Pavla Minárika, 2005; Vystoupení Ivana Šimka, 2005). Kupříkladu Pavol Hrušovský, předseda slovenské Národní rady v této souvislosti zcela opustil sekulární argumentaci a zakončil svůj komentář slovy „modlím sa, aby sa nám aj napriek tomuto hlasovaniu podarilo zachovať tradície našej západnej kresťanskej civilizácie pre ďalšie generácie. Dámy a páni, nech nám v našom dnešnom rozhodovaní Pán Boh pomáha“ (Vystoupení Pavola Hrušovského, 2005). Vezmeme-li v úvahu výrazně větší vliv římskokatolické církve na politiku v případě Slovenska, pak je větší množství sekulárních argumentů používaných českými poslanci pochopitelné právě jako součást výše zmíněné sekularizační strategie.

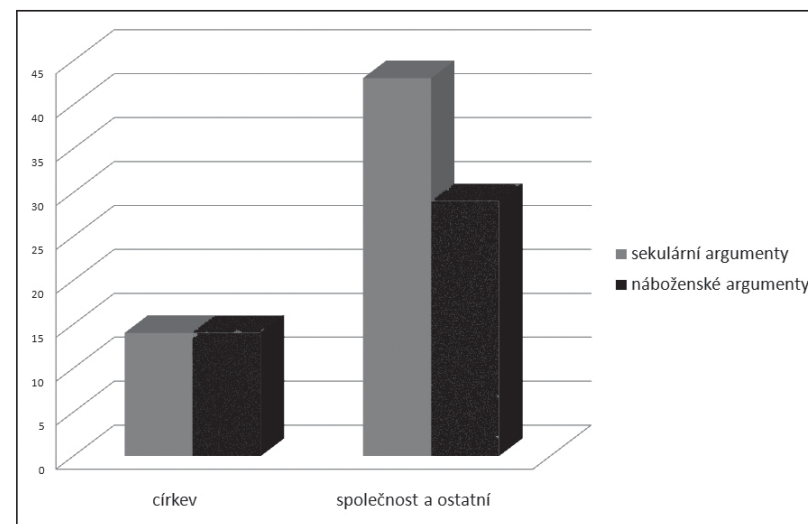
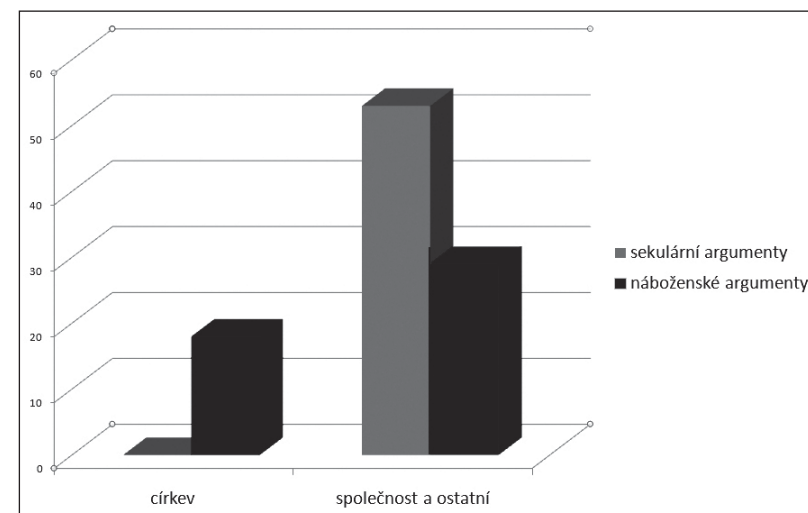
Sekularizační strategie sice byla dominantně přítomna ve formální veřejné sféře, ale její projevy jsou dobře patrné i v neformálním veřejném prostoru. Nejvýraznější rozdíl mezi oběma částmi veřejné sféry spočíval v tom, že v neformální veřejné sféře členové církve mnohem častěji kombinovali oba typy argumentace – sekulární i náboženský. Obvykle ovšem jeden z obou argumentů zaujímal dominantní postavení a druhý byl naopak pouze pomocný. Tak např. pastýřský dopis České biskupské konference vychází primárně ze sekulární argumentace a říká, že vstup do EU je „logické a správné završení polistopadového směřování naší země“ (Česká biskupská konference, 2002). Teprve na druhém místě stojí podpůrný argument, že proces evropské integrace podporuje i současný papež. Tímto způsobem pak je možné stanovit podíl sekulárních a náboženských argumentů ve formální i neformální části české veřejné sféry. Oba tyto údaje jsou zachyceny v tabulce č. 4.

Tabulka č. 4: Podíl náboženské a sekulární argumentace české veřejné sféry

	sekulární argumenty	náboženské argumenty
formální veřejná sféra	100 %	0 %
neformální veřejná sféra	52 %	48 %

Druhá strategie, kterou církev využívá při snaze o zvýšení svého vlivu na politiku, stojí v některých ohledech v přímém protikladu ke strategii sekularizace. Jedná se o strategii *ghetoizace*. Zatímco první strategie je v souladu s představou o rostoucí racionální sebereflexi náboženského vědomí, z níž vyplývá vyšší schopnost racionální argumentace ve veřejném prostoru, druhá strategie se naopak zaměřuje dovnitř církve. První používá sekulární argumenty, aby získala na přesvědčivosti pro širokou (i nekřesťanskou) veřejnost, druhá naopak zdůrazňuje náboženskou argumentaci, která působí uvnitř církve. Rozdílné užití obou těchto strategií je opět dobře patrné, srovnáme-li českou veřejnou sféru se situací na Slovensku, jak činí grafy č. 1 a 2. Jak je z obou grafů patrné, slovenská římskokatolická církev mnohem výrazněji rozlišuje mezi svým působením na vlastní věřící a na společnost jako celek. Proto také používá sekulární argumenty při oslovování veřejnosti (53 %) obvykleji než církev česká (43 %). Naopak v české římskokatolické církvi mnohem častěji zaznívají sekulární argumenty i uvnitř církve (a to dokonce stejně často jako argumenty náboženské), zatímco v slovenském případě církevní představitelé při svých projevech namířených dovnitř církve sekulární argumentaci nepoužívají vůbec.

Konečně třetím přístupem, který je v české církvi přítomen minimálně ve stejné míře jako strategie *ghetoizace*, je strategie *internacionalizace*. Přestože jsme výše uvedli, že otázka vnější přijatelnosti nehraje v českém veřejném diskurzu o roli církví v zahraniční politice velkou roli, římskokatolické církvi její transnacionální charakter umožňuje získat větší vliv na českou politiku nikoli přímým působením, ale skrze svoje zapojení do evropských katolických institucí. Představitelé české katolické církve jsou poměrně aktivní jak v rámci vlivné Rady evropských biskupských konferencí (CCEE), již určitou dobu předsedal kardinál Vlk, tak i – a to je z hlediska našeho tématu ještě důležitější – Komise biskupských konferencí zemí Evropské unie (COMECE). Jednání COMECE se velmi často zabývá otázkami, které sou-

Graf č. 1: Rozdělení podle adresáta (ČR)**Graf č. 2: Rozdělení podle adresáta (SR)**

visejí s Evropskou unií či politikou jednotlivých členských států EU. Tématem tak nejsou jenom otázky přímo související s křesťanstvím (jako zmínka o Bohu v ústavní smlouvě), ale i např. unijní protiteroristická politika a celá řada dalších (Česká biskupská konference, 2008, nebo též Arcibiskupství pražské, 2008). Své přesvědčení o potřebnosti a užitečnosti Evropské unie čeští biskupové proto často i při domácí argumentaci explicitně vážou na svou zkušenost s mezinárodní spoluprací (*Katolický týdeník*, 2004).

Závěr

Z naší analýzy jednoznačně vyplývá, že zapojení římskokatolické církve do tvorby české zahraniční politiky není vnímáno jako národní zájem České republiky. Církev se sice objevuje ve vládních dokumentech, ale nikoli jako partner, s nímž by měly být politické otázky projednávány, ale její existence a finanční závislost na státu je spíše prezentována jako problém, který je třeba vyřešit. Podobné postavení zaujímá církev také ve veřejném diskurzu, kde dokonce i v otázkách, jež se jí přímo dotýkají (odluka církve a státu), vystupuje jako autonomní aktér jenom velmi zřídka. Vzniká tak vzácná shoda, kdy je přínos církve pro zahraniční politiku vnímán konsenzuálně jako irelevantní a kdy tento závěr není nikterak zpochybňován ani ze strany EU.

Vyloučení církve z podílu na tvorbě zahraniční politiky nelze vysvětlit ani pouze nízkou mírou religiozity v ČR, ani vytlačení náboženských otázek do soukromého prostoru. Přes relativně malé procento katolíků v rámci české populace se stále jedná o entitu, která v rámci ČR sdružuje největší počet členů. Přesto je ale v politickém diskurzu např. odborům věnována větší pozornost. Podobně také nevládní organizace (např. Člověk v tísni), které přitom často v zahraničí vykonávají podobné aktivity jako římskokatolická církev (nebo jí založené organizace jako Česká katolická charita), získávají v mediálním diskurzu výrazně větší pozornost a o jejich aktérství v české zahraniční politice neexistují větší pochybnosti. Paradoxně i tam, kde oficiální dokumenty hovoří o nutnosti spolupracovat s církví v zahraničí (např. v Latinské Americe) nebo řešit citlivé náboženské otázky, se neprojevuje snaha o spolupráci v těchto otázkách s českou římskokatolickou církví, přestože se často jedná o její sesterské organizace v zahraničí.

Tento rozpor lze vysvětlit tak, že vytlačování církve mimo veřejný diskurz nebo přinejmenším malá pozornost, která jí je věnována, souvisí nikoli z po-

zitivisticky chápanými kauzálními mechanismy (jako např. malá religiozita – malá pozornost názorům církve), byť tyto faktory hrají jistě určitou roli. Mnohem podstatnější jsou hlubší strukturální faktory, jako např. omezená schopnost církve formulovat svá tvrzení do podoby sekulárních argumentů na straně jedné, a naopak tradiční nedůvěra sekulárního státu vůči náboženství na straně druhé (což nikterak nesouvisí s mírou religiozity, protože podobná nedůvěra – ne-li ještě vyšší – se může vyskytovat i ve společnostech s vysokou religiozitou).

Specifická je také interakce české katolické církve s politickou elitou. Existuje sice jasné pozitivní napojení na KDU-ČSL, ale tato vazba se projevuje jenom při projednávání otázek, které se týkají narovnání majetkových vztahů nebo otázek vnitřního fungování církve, okrajově též některých etických problémů (např. eutanazie, umělé přerušení těhotenství apod.). Není ale možné vysledovat, že by KDU-ČSL reprezentovala názory církve i v obecnějších politických tématech. V tomto smyslu tedy KDU-ČSL také přispívá k reprodukci základního schématu, jehož se drží i ostatní politické strany, a sice že církvi je třeba se zabývat pouze v těch několika úzce vymezených případech, které se jí přímo dotýkají. Z hlediska ostatních politických stran není možné vysledovat jednoznačnou stranickou linii, která by prezentovala jasný postoj k církvi a náboženství. Spíše se v rámci každé strany jedná o skupinu jejích vysoce postavených představitelů, která je vůči církvi kritická, a naopak jinou skupinu, která naopak s církví sympatizuje (Marek Benda v ODS, František Bublan v ČSSD atd.).

Církev a její členové používají tři základní strategie, které mohou zvýšit její vliv na formulaci české (zahraniční) politiky. První z nich, strategie sekularizace, je zcela evidentní ve formální i neformální veřejné sféře. Církev prostřednictvím této strategie převádí náboženskou argumentaci (založenou na autoritě, Písmu a tradici) do sekulárního jazyka a snaží se ve veřejném prostoru působit podobným způsobem jako např. výše zmíněné nevládní organizace. Tato strategie je zcela dominantní v případě poslanců KDU-ČSL, kteří při debatách ve formální veřejné sféře téměř nikdy nepoužívají náboženskou argumentaci. Překvapivě je ovšem tato strategie poměrně frekventovaným nástrojem i u oficiálních představitelů církve, kteří vystupují v neformální veřejné sféře.

Druhou strategií, poněkud méně obvyklou, je naopak zdůrazňování náboženské argumentace dovnitř církve samé, jejímž cílem je přesvědčit ná-

boženské občany, aby při svém politickém jednání hájili principy, ke kterým církev tímto způsobem došla. Přestože je i tato strategie hojně zastoupena v českém mediálním diskurzu, ve srovnání s jinými zeměmi, např. Slovenskem, je výrazně méně oblíbená. Konečně třetí strategií je internacionalizace vybraných zahraničněpolitických otázek. Čeští církevní představitelé se často účastní jednání katolických institucí sdružujících katolíky z členských států EU. Závěry, ke kterým tyto instituce docházejí, potom někteří biskupové medializují v České republice a tak znovu do české debaty o národním zájmu vnášejí rozměr vnější přijatelnosti ze strany katolické církve v ostatních zemích Evropské unie. Závěry, k nimž docházejí, se přitom obvykle shodují s pozicí EU samé. Přes veškerou invenci a neotřelost těchto strategií, často spojených s nutností značné míry reflexe ze strany církevních představitelů, je ale třeba znovu konstatovat, že žádná z těchto strategií dosud nevedla k proměně českého dominantního diskurzu o roli katolické církve při formulaci národního zájmu.

Poznámky:

¹ Srv. zvláště číslo časopisu *Perspectives*, které se rolí náboženství v mezinárodních vztazích zabývá. *Perspectives*. Review of International Affairs, 2/2009. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

² Viz např. odborný časopis *Religio*.

³ To se týká velké většiny prací, které na toto téma vyšly např. v Centru pro demokracii a kulturu v Brně.

⁴ Pokud v této kapitole používáme slovo „církev“ v singuláru, máme vždy na mysli římskokatolickou církev. Ostatní české církve opomíjíme z řady důvodů: Zaprvé je římskokatolická církev církví jednoznačně největší a počet českých katolíků řádově převyšuje počet příslušníků všech ostatních církví dohromady. Zadruhé lze vzhledem k transnacionálnímu charakteru římskokatolické církve lépe zkoumat její pozici k zahraničněpolitickým otázkám, protože umožňuje metodologicky čistou komparaci s přístupem římskokatolické církve v jiných zemích (např. na Slovensku), jak činíme v části, která analyzuje církevní strategie pronikání do politického diskurzu. Zatřetí se římskokatolická církev nejčastěji vyslovuje k politickým otázkám; v případě ostatních církví se jedná spíše o ojedinělé případy (potom se obvykle jedná o Českobratrskou církev evangelickou nebo Církev československou husitskou).

⁵ Jedná se o média, která jsou součástí mediální databáze Newton.

⁶ *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. Schváleno vládou ČR 3. 3. 2003.

⁷ Mezi jediné dvě významnější výjimky patřila diskuse o smlouvě mezi ČR a Vatikánem, do kterého se zapojil i kardinál Vlk (Otázky Václava Moravce; OVM 2008a) a také výzva kardinála Vlka, aby při volbách lidé nehlasovali pro ty, kdo přispěli k pádu vlády během českého předsednictví (*Právo*, 2009a).

⁸ Viz další část této kapitoly, která se podrobně věnuje církevnímu diskurzu o Evropské unii.

⁹ Tato podkapitola částečně využívá mou stat' v *Perspectives* (Kratochvíl, Petr: The Religion-Politics Nexus in East-Central Europe: Church in the Public Sphere of the Post-Secular Societies. *Perspectives*, 2/2009. s. 119–138).